

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Archiválás vagy továbbhagyományozás?

**A magyar népzene kultúrához való viszonyulásmódok és ezek hatása a hazai
népzene széképzés intézményesülésére**

Bíró István Ferenc

Témavezető: Dr. Vincze Tamás András

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2022

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Disszertációnk alapproblémája a magyarországi népzeneoktatás intézményes keretek közé kerülése és a népzeneész szakma konstruktivista megközelítésben értelmezett professzionalizációja (vö. Fizek, 2017: 56-57), mely folyamatoknak a részletes feltárása mindeddig elkerülte a kutatók figyelmét. Mindössze néhány tanulmány tesz kísérletet egy-egy részletkérdés tisztázására, azonban a lejátszódó folyamatok történeti, elméleti összefüggéseit tárgyaló összefoglaló munkák hiányoznak a történetírásból (vö. Ferencziné, 2016; Richter, 2011).

Témánk vizsgálatakor az involváltságból fakadó problémák leküzdésével kellett elsőként szembenéznünk, ugyanis a szerző maga is tagja a magyarországi népzeneoktatók szakmai közösségének. Involváltságunk kétféle aspektusból is érdekes, hiszen egyfelől kapcsolatrendszerünkön keresztül olyan kapuk is megnyíltak előttünk, amelyek egy kívülálló kutató számára valószínűleg zárva maradtak volna, így sikerült témánk feldolgozásakor egészen mélyre fúrni, másfelől azonban a saját népzeneész szocializációnkat is meghatározó szakmanarratívák egy részétől végleg el kellett távolodni az objektív kutatói attitűd fenntartása érdekében.

Első lépésként a hangszeres népzeneoktatás korszakhatárainak kijelölését végeztük el, ezek meghúzásakor figyelembe vettük a népzene fogalmának módosulásait is, hiszen a XX. század népzeneértelmezése eltérő képet mutat az egyes korszakokban. Emellett az általunk előzetesen kijelölt keretek további szélesítésére volt szükség, hiszen a megfelelő művelődéstörténeti háttér tisztázása nélkül nem érhető meg, hogy például az 1950-es évek elején végbemenő intézményesülési kísérlet miért és hogyan került be a vizsgálat keretei közé. Ha azonban feltárjuk a népzene tudományos recepciójának folyamatait, akkor egyfelől megérthetjük azokat a népzeneértelmezéssel kapcsolatos torzulásokat, amelyek az 1970-es évek közművelődésében tapasztalható változások – gondolunk itt a táncházmozgalomra – mozgatórugójává váltak, másfelől a mai népzeneoktatásunk intézményesülésének anomáliáit is mélyebben megismerhetjük. Láthatóvá válik, hogy miért a klasszikus zene hosszú idő alatt formálódott és csiszolódott intézményrendszere szolgált öntőformaként a hangszeres népzeneoktatás számára, amiben azonban a népzene, a természetéből fakadó műfaji sajátosságai miatt csak addig találhatja meg helyét, ameddig csupán bizonyos komponenseire koncentrálnak az oktatás. Minél mélyebb fúrásokat végez el a népzene-, illetve a néprajztudomány, ami által pontosabb képet vagyunk képesek festeni a népzene-ről, illetve annak

hagyományozódási folyamatairól, annál inkább kirajzolódik előttünk, hogy milyen tévutakat járt be az iskolarendszer a népzeneoktatással kapcsolatban.

Miért lehet kijelenteni, hogy a klasszikus zenei képzés öntőformájának adaptációja a népzenei képzés területére nem volt organikus fejlődési út? A klasszikus zene a polgárság, a polgári réteg zenéje, amely elsősorban nyugati hatások révén formálódott, egyáltalán nem volt közösséghez kötött. A klasszikus zenei műveltség az urbánus kultúra része volt tehát, melynek Magyarországon kialakult intézményrendszere is a nyugati mintákat követi. A népzene ezzel ellentétben a parasztság zenéje volt, a paraszti (falusi) rétegben hagyományozódott nemzedékről nemzedékre, és erősen kötődött a közösséghez. A klasszikus zene művelői a zenei magaskultúra alkotásait nagyobb egyéni szabadsággal adták elő saját előadói stílusra törekedve. A népzene művelői ezzel szemben a népi kultúra zenei természetét az egyéni szabadságukat félretéve, az elődök előadásmódjához való hűség alapján éltették. Az interpretáció a népzene esetében tehát mindig közösségi konszenzusok eredménye, közösségi "felhasználási módok" által dominált. Ezért címkézhetjük a népzenei képzés intézményesülésének hazai megvalósulását egyfajta zenepedagógiai „Prokrasztész-ágyba” szorító fejlődésként.

A hangszeres népzeneoktatás akadémiai szférába való bekerülése szintén disszertációnk egyik alapkérdése. A népzeneészek és népzeneoktatók a rendszerváltást követően befogadó szándékot érzékeltek a zenei felsőoktatás egyik intézménye részéről. Kérdésként merül fel, hogy vajon valóban megtörtént-e a befogadás, vagy a képzőhely csak a saját hallgatói létszámstabilitása lehetőségét látta biztosítottnak a népzenei szak recepciójával? A kérdésre nehéz egyértelmű válaszokat megfogalmazni, azonban annyi bizonyos, hogy csupán a klasszikus zene műfajához szorosan illeszkedve, az ének-zene szakkal párosítva válhatott valóra a felsőfokú képzésbe való bekerülés, aminek okát abban látjuk, hogy a befogadó környezet a népzene hagyományozódási sajátosságait ignorálta, és saját presztízsének csökkenésétől való félelmében tradícióiktól idegen pedagógiai útra kényszerítette a népzenei tudáskincs őrzőit. A folyamatot irányító zenei elit félelme abból a hiedelemből táplálkozott, hogy felhígul a zenész értelmiség, ha „zenei analfabétákat” enged a saját, illetve a köznevelés keretei közé. Kérdésként merül fel, hogy egyértelműen pozitívnak értékelhetjük-e az intézményesülés folyamatát, vagy vannak olyan negatív tényezők, amelyekkel nem számoltak a képzés megálmodói? Vajon nem verhetett-e éket a korábban azonos értékek mentén szerveződött társadalmi csoport tagjai közé a professzionalizáció folyamata? Hogyan élték meg a többi zenei réteg képviselői az általuk művelt műfaj presztízsének alakulását? A népzeneészek teljes mértékű befogadást tapasztalnak a többi műfaj képviselői részéről, vagy továbbra is a zenei élet mostohagyermekai maradtak? Mi miatt nem sikerült az egyenértékűvé válás? A

népzénesz közösség zártága és kompromisszumképtelensége, vagy a műfaji különbözőségek, a történeti kialakulásban és a társadalmi beágyazottságban megfigyelhető eltérések miatt? Az inkompatibilitás és az inkongruencia a klasszikus zenei keretből származó képzési minták átvételekor előre megjósolható volt, a népzene természetét feltáró kutatások számának növekedésével pedig egyre inkább megfogalmazódik, hogy a műfaji önállósodás útjára lépve és a néprajzhoz kapcsolódva hitelesebb kontextus lenne teremthető a népi hangszeres tanárképzés számára. A képzés felsőoktatásba kerülésével kapcsolatosan olykor korábban tabuként kezelt, olykor egyértelműen kimondott érvek és ellenérvek fogalmazódtak meg. Egyik oldalról a népzenei képzés jól működő közösségi gyakorlatának a további működését féltették, másik oldalról azonban a klasszikus zenével azonos mértékű presztízs ígérete látszott kirajzolódni a befogadás által. A szakmai elit ambivalens viszonyulása jól azonosítható abban a rezisztenciában, ami a képzés indulásakor különböző formában ugyan, de mind a két képzőintézmény – a Bessenyei György Tanárképző Főiskola, valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem – meghatározó szereplőinek a magatartásában tetten érhető.

Az alkalmazott módszerek vázolósa

Dolgozatunk tárgyának több szempontú feldolgozására kvalitatív és kvantitatív módszereket alkalmaztunk. Kutatásunk alapszerekeként a kvalitatív kutatómódszertani eljárások közül a dokumentumelemzést és a kvalitatív tartalomelemzést találtuk a legalkalmasabbnak, együtt alkalmazva az oral history módszerével. Vizsgálatunk középpontjába elsősorban a népzéneszképzés, azon belül is a tanárképzés került, mely a legfelső oktatási szint, ahol a népzeneoktatás intézményesülési folyamata lejátsszódott. Témánkat azonban nem lehet megérteni anélkül, hogy a XX. század során azonosítható népzene-felfogásokról ne alkotnánk átfogó képet. Éppen emiatt szakirodalmi tájékozódásunkat szükségszerűen kiterjesztettük más diszciplínák szakirodalmára is (Kéri, 2001). A témában való elmélyülést a nevelés- és művelődéstudományi szakirodalom mellett többek között az etnográfia, az etnomuzikológia, a zenetudomány és az életmódtörténet releváns irodalma segítette.

Kodály Zoltán és Bartók Béla írásainak tanulmányozása, elemzése témánkat illetően központi jelentőségű, hiszen a vizsgált időszak népzene-felfogásának, népi kultúra-értelmezésének művészi és pedagógiai konzekvenciáit egyértelműen az említett két tudós zeneszerző munkásságán keresztül érthetjük meg a leginkább. Németh László és a népi írók törekvései, a népi mozgalom, Györffy István programja, valamint Karácsony Sándornak azok

a nézetei, amelyek erősen meghatározták az értelmiségnek a népi kultúráról való gondolkodását, szintén megkerülhetetlenek bizonyultak.

A XX. század első felében született és az államszocializmus eltérő időszakaiban keletkezett népdalfeldolgozások is más-más képet mutatnak. Erre éppen az 1970-es években bontakozó táncházmozgalom mentén kialakuló *Páva-vita* mutatott rá, melynek dokumentumait a kvalitatív tartalomelemzés módszerével vizsgálatuk meg. Kutatásunkat az eddigiekben ismertetett szakirodalmi feldolgozáson és tartalomelemzésen kívül interjúkra alapoztuk, mert szükségesnek tartottuk az empirikus adatgyűjtés során kapott eredményeink további árnyalását és pontosítását. A választott interjútypus – félig strukturált interjú – közepes mértékben formalizált jellegéből fakadóan a legalkalmasabb a kérdező és a válaszadó közötti interakció létrehozására úgy, hogy közben megfelelő kereteket biztosít mindkét fél számára (Nádasi, 2000). Vizsgálatunkat húsz interjúval egészítettük ki; az interjúalanyok köre alapján pedig három csoportot különböztethetünk meg: hallgatói, oktatói és kutatói interjúk.

Dokumentumelemzésünk során vizsgálatunk tárgyává tettük a Nyíregyházi Egyetem irattáraiban fellelhető releváns dokumentumokat, amelyek alapján a szakindítás körülményeit és feltételrendszerét rajzolhattuk meg. Feltártuk a művészeti szakok köré kiépült egységek periférikus helyzetéből adódó nehézségeket, illetve azt, hogy milyen problémákon kellett úrrá lennie a népzene-tanári szakot működtető egységnek a szakmai képzés feltételeinek biztosítását illetően. Vizsgálatunk típusa értelmező elemzés, melynek segítségével az adott korszak történéseit a zenei felsőoktatás összefüggéseiben tárgyaltuk. A vizsgált dokumentumokat a korábban ismertetett kérdéskörök mentén válogattuk össze, mindvégig törekedve arra, hogy a lehető legnagyobb számú forrásra támaszkodva fogalmazzuk meg megállapításainkat. Elemzésünkbe olyan forrásokat is sikerült bevonni, melyek eddig elkerülték a kutatók figyelmét, így a képzés indításának előzményeiről is átfogó képet alkothattunk. A kutatás során összegyűjtött adatok elemzéséhez a dokumentumok születésének körülményeit is figyelembe véve tisztáznunk kellett például az oktatáspolitikai és a szakmapolitikai érdekellentétek kapcsán felmerülő kérdéseket. Kutatásunk során több szempontból is megvizsgáltuk az országos, intézményi és tanszéki rendelkezéseket tartalmazó szövegeket.

Dolgozatunk kvantitatív elemzéseinek elkészítéséhez az Oktatási Hivatal statisztikáiból készítettünk adatbázist. Az osztott képzés időszakában a Nyíregyházi Egyetem esetében a publikált adatok nem tették lehetővé a statisztikai elemzést, ezért a jelzett időszakra vonatkozóan az egyetem Neptun-rendszere alapján pontosításokat végeztünk el valamennyi adat esetében, jelölve a hallgatók által választott szakirányokat is. Végezetül vizsgálatunkba vontuk a Nyíregyházi Egyetem jogelőd intézményében nappali tagozaton végzett egykori

hallgatókat, akiknek a kérdéseinkre adott válaszait három fő csomópont köré rendezve elemeztük. Elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy a népzeneisképzés időbeli előrehaladásával változnak-e a hallgatók elhelyezkedési aspirációi. Másodikként megvizsgáltuk, hogy hogyan hat a hivatástudatra a felmenők és a rokonság körében jelenlévő népzeneészek példája az ének-zene, népzene tanári szakot elvégzők esetében. Végül arra kerestük a választ, hogy hogyan lehet jellemezni a szakmai önkép, szakmakép, valamint a közösségbe való bekötődés mértékének szempontjából azokat az ének-zene, népzene tanári szakon végzett pedagógusokat, akik saját jövőjüket rövid és hosszú távon népzene tanárként képzelik el.

Hipotéziseink vizsgálatához döntő többségben keresztábrás vizsgálatokat végeztünk. A kérdések többsége zárt kérdés volt, egyéb válaszlehetőséggel kiegészítve, melyeket a feldolgozás során bekódoltunk. Vegyes kapcsolatok feltárása céljából varianciaanalízist, illetve t-próba típusú vizsgálatokat alkalmaztunk, továbbá a Khí-négyzet alapú illeszkedésvizsgálatot használtuk, amikor a csoportok mintabeli arányát teszteltük egy feltételezett arányhoz viszonyítva. Utolsó hipotézisünk vizsgálatához egy saját definíció alapján kialakított két dimenzió mentén négy klasztert hoztunk létre. A klaszterek kialakítását követően főként keresztábrás vizsgálatok alkalmazásával teszteltük a csoportok közötti eltéréseket, valamint a vegyes kapcsolatok feltárása céljából varianciaanalízis, illetve t-próba típusú vizsgálatokat végeztünk.

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Témánk újszerűségét az adja, hogy a magyarországi intézményes hangszeres népzeneoktatás történetéről máig nem jelent meg átfogó munka. Szakirodalmi tájékozódásunk alapján megállapíthatjuk, hogy a kutatók figyelme elsősorban a népzene tudomány történetére koncentrált, szinte teljes mértékben mellőzve a pedagógiai aspektust. Tájékozódási kereteinket szélesítve a különböző diszciplínák vonatkozási rendszerében értelmeztük saját eredményeinket, aminek köszönhetően mélyebb összefüggéseket sikerült feltárnunk. Az eddig született csekély számú és leginkább leíró jellegű munkákhoz képest megállapításaink már a vizsgálat kezdeti szakaszában új adatokkal és konklúziókkal szolgáltak a tudomány számára.

Elsőként azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szovjet típusú néprajztudományi megközelítés erőltetett meghonosítása okozza azt a feszültséget, amelyet a népdallal és a népies műdallal, tágabban értelmezve a népi kultúrával kapcsolatban tapasztalhatunk a vizsgált korszak tudományos diskurzusában. Az államszocializmus művelődéspolitikai elképzelésébe

ugyanis nem illett bele a XX. század első felében paradigmaszerűen meggyökerezett népzene-felfogás.

A városi fiatalság figyelme az 1969-1970-ben megrendezett első Röpülj, páva! vetélkedő hatására ismételten a paraszti kultúra felé fordult. Az első adás rámutatott a népművészet mélyrétegekben meghúzódó értékeire, a népi kultúra modern médiumokhoz való adaptálhatóságára, a társadalom művelődési igényeinek egy teljesen új esztétikai minőséget képviselő szintjeire. Az 1981-ben megrendezett (második) Röpülj páva! vetélkedőre ugyancsak fordulópontként tekintünk. A műsor hatására az értelmiség néhány képviselője fontosnak tartotta, hogy szót emeljen a művelődéspolitika népi kultúra-értelmezése ellen és felhívja a figyelmet az eredetiség szempontjának – népzene-értelmezéstől független – megkerülhetlenségére, valamint a népi kultúra életben tartásának aktív, újfajta közösségi együttlétekből megnyilvánuló lehetőségére.

A vetélkedő nyomán kialakuló sajtóvita elemzése megmutatta, hogy a tárgyalt időszak uralkodó népzene-felfogása a műfaji határok tekintetében nagyvonalúnak, a néprajztudomány eredményeit ignorálónak tekinthető. A népzene csupán mint zenei anyagra tekintett, melyet a korra jellemző popularizált öltözékkel látott el. A táji tagozódásról nem vett tudomást, a történeti rétegződésből az új stílust preferálta, amellyel leginkább a közízlést kívánta kiszolgálni. Magasabb közművelődési céljai ebből következően nem lehettek. A magasművészet keretei közül száműzött népdalfeldolgozásokat a népzene kategóriájába utalta, önmeghatározása szerint célja a magasművészet megértésének segítése volt. Ezzel szemben az újonnan jelentkező népzene-felfogás az eredetiség és hitelesség elvét képviselte. A dallamok történeti rétegződésén kívül azok táji sajátosságait is figyelembe vette, valamint lényeges, hogy az eredeti közeget jelentő paraszti társadalom előadói stílusát is magáévá tette. Nem kizárólagosan, de kezdetben a régi stílust preferálta – ezzel is élesen elhatárolódva az uralkodó szemlélettől. Szelekciós elve a minőség és érték, alapja a hitelesség volt. Elemzésünk felszínre hozta, hogy a vita nem konkrétan a vetélkedő nyilvánvalóan elhibázott alap gondolatának bírálatáról szólt. A műsor csupán megfelelő „ürügyként” szolgált arra, hogy az értelmiség rávilágítson a korszak művelődés- és kultúrpolitikájának tarthatatlan és ellentmondásos törekvéseire, melyek a népi kultúrát saját érdekeiknek megfelelően, hamis köntösbe bújtatva használták fel. A műfaji határokat elmosva, a magyar nóta stílusjegyeivel ellátva, átdolgozva, mintegy uniformizálva juttatta vissza a közönséghez a népdalokat. Az érték, az eredetiség mint alapelvek teljes mértékben háttérbe szorultak, így kaphattak zöld utat a tömegigényeket kielégítő, popularizált, „iparszerűen előállított” feldolgozások.

Disszertációnk következő eredménye, hogy folklórszövegek elemzésén keresztül rámutattunk a hagyományban lejátszódó természetes tudásátadás mintázataira. Elemzéseink bizonyos hangszerek esetében általánosítható elemeket tártak fel, azonban vannak olyan motívumok, melyek régióként, vagy a tanuló etnikai hovatartozása szempontjából más-más tanulási módozatot hívtak elő. A konklúziók rámutatnak az iskolai tudásátadás korlátaira is, ami alapján érzékenyebben közelíthet az intézményes hangszeres nevelés az egyes hangszerek tanításához. Jelenleg azt láthatjuk ugyanis, hogy bár az intézményes népzenei nevelés a rendszerváltást követően közeledett a néprajzhoz mint társtudományhoz, a hagyományos hangszeres tudásátadás sajátosságait egyelőre nem képes maradéktalanul magába fogadni. Az iskolarendszer jelenlegi merevsége nem teszi lehetővé, hogy az egyes hangszerekhez, valamint a hagyományban betöltött funkciójukhoz kapcsolódó sokszínűség megjelenjen a keretei között.

A magyarországi népzene-tanár-képzés előzményeinek és elindításának részletes feltárásával mindeddig adós maradt a neveléstörténet-írás. Csupán néhány irodalmat találhatunk, melyek érintőlegesen foglalkoznak a kérdéssel, az értekezés kiemelkedő eredményének tartjuk, hogy elsődleges források feldolgozásán keresztül sikerült a neveléstudomány számára eddig teljesen új adatokkal és megközelítésekkel szolgálni a népzene-tanár-képzéssel kapcsolatosan, amelyet 1991-ben, a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán indítottak. Az említett intézményen kívül a Miskolci Bölcsész Egyesület, valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzenei képzését is megvizsgáltuk. Eredményeink a szélesebb közönség számára elérhető szakirodalom erre vonatkozó megállapításaival ellentétben azt mutatják, hogy a miskolci népzenei képzésre nem tekinthetünk úgy, mint önálló szakra, továbbá a feltárt eredmények alapján az a kérdés is felmerül, hogy egyáltalán valódi specializációnak tekinthető-e az érvényes akkreditációval nem rendelkező képzés.

A kutatás nyíregyházi képzést feldolgozó része a mikrohistoria fogalmával címkézhető fel. Vizsgálatainkban arra kerestük a választ, hogy a rendszerszintű problémák, melyek a népzeneoktatás klasszikus zenei öntőformába való beilleszthetlenségéből fakadnak, hogyan jelentkeztek egyetlen intézmény által megvalósított képzésben. Vizsgálatunk mellékszálaként láthatóvá vált az is, hogy a szakot működtető egység a képzés nehézségei és az Ének-Zene Tanszék intézményen belüli státuszának stabilizálása mellett hogyan küzdött a gazdasági, társadalmi, politikai változások jelentette újfajta, addig teljesen ismeretlen kihívásokkal is. A nemzetközi kapcsolatok elvesztése, illetve átalakulása, infrastrukturális hiányosságok, a képzés sajátosságaiból adódó finanszírozási problémák jellemezték ezt az időszakot. A közelmúlt és a jelen legfontosabb kihívásának a felsőoktatás rendszerének többszöri átalakítása, a hallgatói,

valamint az oktatói létszám és összetétel instabilitása tekinthető. További kihívást jelent a népzene presztízsének alakulása, a társadalomban tapasztalható általános ízlésromlás, a populáris zenei műfajok előretörése, az előadóművészi pálya és a pedagóguspálya alulfizetettsége, megfelelő megbecsültségének hiánya és az ezekből fakadó megélhetési nehézségek.

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem alig több mint egy évtizedes múltra visszatekintő népzene-tanári képzésének számos nehézséggel kellett, illetve kell szembenéznie. Vizsgálataink során feltártuk, hogy a szakindítás milyen érdekcsoporthoz köthető, illetve hogy az egyetem akkori vezetése milyen lehetőséget látott meg a képzésben. Rávilágítottunk arra, hogy még a 2000-es évek közepén is élt az a vitákkal övezett felfogás, melynek szellemében a népzene mint kutatható materiára tekintettek, továbbadásáról azt gondolták, hogy maradéktalanul csak természetes közegében és saját természetes módján sajátítható el. A szakintézményen belüli és országos presztízsét az oktatói rekrutációs bázisban, valamint a Zeneakadémia kapcsolati tőkéjében azonosíthatjuk. Eredményeink rámutatnak a szakstruktúrájából, természetéből, jellegéből adódó feszültségekre, melyek nemcsak az intézmény falain belül azonosíthatók, hanem a végzett pedagógusok művészeti képzésben kifejtett munkájában is. Statisztikai vizsgálataink rámutatnak, hogy a képzés intézményen belüli státusza pozitívan alakult, a szakindítástól számított tízéves időszakban az egyetem által gondozott négy zenei műfaj közül a második legjelentősebbé vált a népzenei képzés, így kijelenthetjük, hogy az intézmény vezetése helyesen mérte fel a piaci űrt.

Nem hallgathattuk el azonban azt sem, hogy mindkét befogadó intézmény részéről tapasztalható volt egyfajta rezisztencia. A nyíregyházi képzőhely a hivatalos követelmények teljesítésének "lepapírozásával", a keretek kitágításával, bizonyos feltételek ignorálásával, a többi képzéshez képest nagyobb szabadsággal és engedmények kiharcolásával, illetve természetessé tételével jelezte a műfaj burkolt másodrangúságát, míg a Zeneakadémia a lehető leghosszabb ideig késleltette és lassította a képzés megszervezését, melynek háttérében az áll, hogy jobban átlátták a hangszeres népzene akadémiai szférába való beemelésének problematikusságát.

Az 1991 és 2011 között a Nyíregyházi Főiskolán és jogelőd intézményében nappali tagozaton végzett ének-zene, népzene-tanárokat vizsgáló kvantitatív kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy az általunk meghatározott két időszakot tekintve két munkaterület emelkedik ki az elhelyezkedési lehetőségek közül. Egyrészt a speciális népi hangszeres tudással rendelkező általános iskolai ének-zene tanár, valamint a zeneiskolai hangszeres népzene-tanár. A két periódust összehasonlítva azt láthatjuk, hogy jelentős mértékben nőtt a hangszeres

népzenetanárként elhelyezkedők aránya, aminek egyik okát abban látjuk, hogy az 1994-től megszervezett középfokú népzeneoktatás képes volt olyan hallgatókat a felsőoktatásba juttatni, akik a korai pályaszocializációnak köszönhetően a népzenetanári pályát választják. További vizsgálati eredményeink alapján azt látjuk, hogy a népzeneész felmenőkkel és rokonokkal rendelkező pedagógusok nagyobb arányban tekintenek fő tevékenységként a népzenetanárságra és elmélyültebb, kiforrottabb hivatástudattal jellemezhetők, mint a családi mintával nem rendelkező társaik. Következő vizsgálatunkban arra kerestük a választ, hogy milyen szakmai önképpel, szakmaképpel és jövőképpel jellemezhetők azok a kollégák, akik rövid és hosszú távon népzenetanárként képzelik el a jövőjüket. A kapott eredmények negatív képet festenek a népzeneoktatás jövőjével kapcsolatban, ugyanis a kutatásban résztvevő pedagógusok mindössze 38 százaléka gondolkozik magáról népzenetanárként ötéves távlatban. A kutatásban résztvevő pedagógusok rövid távú jövőről alkotott elképzelése tökéletesen determinálja a hosszú távú jövőről alkotott víziójukat is, ezzel kapcsolatban azt mondhatjuk el, hogy hosszú távon csak az marad a népzenetanári pályán, aki a közeli jövőről is úgy gondolkozik, hogy népzenetanárként fog dolgozni. A leírt folyamatoknak várhatóan negatív hatása lesz mindhárom képzési szinten, hiszen a megfelelő végzettséggel rendelkező pedagógusok nagyobb része rövid időn belül pályaelhagyóvá válhat.

Konklúziók

Elemzéseinkből egyértelműen kiderül, hogy az iskola világa és annak a tudásátadásról alkotott nézetei jelenleg nem teszik lehetővé a népzene műfajának tökéletes szervesülését az intézményes oktatás kereteibe. Állításunk alátámasztására elegendő, ha a hangszeres népzene egyik alapvető funkciójára, a tánc alá való muzsikálásra irányítjuk a figyelmünket, ugyanis azt lehetetlen az egyéni órák keretében megvalósítani. Ahhoz, hogy érzékeltetni tudjuk, hogy milyen hibákba eshetünk a túlzott általánosítással, meg kell jegyeznünk, hogy nem minden népi hangszer esetében van szükség ugyanolyan mértékben az említett tevékenységre. A népi hangszerek hagyományból feltárt és megismert funkciója tehát központi kérdés. Az egyes diszciplínák felelősségét és együttműködését újra kell gondolni ahhoz, hogy a hagyományból megismerhető hangszerekhez kötött funkciókat árnyalni tudjuk. A neveléstudomány szerepét abban látjuk, hogy megfelelő válaszokat adjon arra vonatkozóan, hogy a társtudományok által feltárt sokszínűséget hogyan lehet az iskolai valóságban megfelelően interpretálni, annak kereteibe foglalni. Úgy látjuk tehát, hogy az iskolának a kultúraazonosság irányába érdemes változási folyamatokat kezdeményeznie. Az eddig kialakított merev tantárgyi struktúrát és a

hangszeres népzeneórák térbeli és időbeli tantárgyi kereteit, amelyeket a klasszikus zene öntőformája alapján hoztak létre, rugalmasabbá kell tenni. A művészeti ágakra széttördelt szerkezetet egy komplex szemlélet mentén szükséges megváltoztatni, hogy lehetővé váljanak a népi kultúra területei közötti együttműködések, melyek segítségével megvalósulhat a hagyományból megismert funkciók magasabb szintű megélése. Példaként említhetjük a néptáncos tanulókkal való közös munkát, ahol a táncosok kísérésével olyan új funkciókat tapasztalhatnak meg a tanulók, amire mindeddig csak az extrakurrikuláris színtereken volt lehetőségük – ha a képzőintézményük biztosítani tudta a megvalósításhoz szükséges feltételeket. Mindehhez azonban szemléletváltásra van szükség.

A mai iskola helyzete nem tekinthető egyszerűnek, hiszen éppen kultúraváltás folyamatában vagyunk. A tipografikus kultúráról egyfajta áttérés figyelhető meg az elektronikus médiumok által meghatározott kultúrakonstrukciókra. A digitális kultúra által reprezentált érték- és élményvilág egyre erősebben alakítja a felnövekvő fiatalok ízlését, ami még nehezebb helyzetet teremt az iskola számára, hiszen egy tőle nagyon távol álló környezetben kell megtalálni a helyét és funkcióját a népi kultúrának. A vázoltak alapján kulcsfontosságú kérdés tehát, hogy az intézményes népzeneoktatás képes-e a már elért pozíciókat megtartani, illetve tovább erősíteni. Ha nem képes valós válaszokat adni erre a kérdésre, akkor féltő, hogy a kultúrának e rétege végleg elsüllyed vagy muzealizálódik. Az iskola feladata tehát többek között az is, hogy felfedeztesse a gyermekkel saját nemzeti kultúrájának gyökereit. Találja meg azokat a lehetőségeket, melyek szélesebb körben teszik elérhetővé a népi kultúrkincset. Az iskola feladata nem tekinthető könnyűnek, ugyanis a közismereti tárgyak között műfaji sajátosságaitól megfosztva juttatja vissza a népi kultúra-tartalmakat, a művészetoktatás keretei között működő népi hangszeres képzés pedig elitizálódott, hiszen a megfelelő családi támogatás nélkül nem juthatnak el minden társadalmi réteghez ezek az oktatási tartalmak.

A modern iskola legfőbb kérdése az, hogy hogyan tud megújulni a jellemzően magyar sajátosságokhoz igazodva. Az iskolarendszer népi kultúrához fűződő viszonyát kétarcú attitűd jellemzi. A felszínen mintha támogatná azt, azonban megjelenítésének határait mindinkább szűkebbre vonja. Mélységeinek megismerési lehetőségeit a művészetoktatás kereteibe utalja, amivel azonban a korábban ismertetett jelenséget idézi elő. Egy olyan szűk réteg belülgyévé válik a népzene megismerése, amelynek tagjai erre családilag is motiváltak. Az iskolarendszer népzenehez fűződő viszonyát egy olyan tendenciának kellene áthatnia, amelyhez hasonló az 1970-es évek közművelődésében láthattunk. Ebben az időszakban egyfajta magatartásformát jelentett a népi kultúrával való élés, melynek velejáró következménye volt annak éltetése is.

Napjainkra a demokratizálódás keretei leszűkültek, aminek okait a népzeneész szakma professzionalizációjában és elitizálódásában látjuk. Az intézményesülés negatív hatásaként azonosítható, hogy egy szűkebben értelmezhető szakmaként tekintenek a népi kultúra művelésére, nem pedig magatartásformaként.

További megoldatlan problémát jelent, hogy a népzene tanároknak csak egy kisebb hányada lát valós perspektívát a népzene tanári hivatásban. A bemutatott eredmények ismeretében felvetődik a kérdés, hogy kik fogják életben tartani a népi kultúrát. Azok a pedagógusok, akik rendelkeznek a megfelelő képzettséggel, de éppen elhagyni tervezik a pályát, vagy inkább azok a közösségek, akik élnek a népi kultúra által nyújtott lehetőségekkel, de nem hivatásként tekintenek rá?

Disszertációnk egyfajta diagnózisállítás, vizsgálataink eredményeként hoztuk felszínre azokat a problémákat, amelyekkel szembe kell néznie a szakmának. A magyarországi hangszeres népzeneoktatás későn, mindössze a rendszerváltást követően került a felsőoktatás kereteibe, azonban bizonyos szempontból azt mondhatjuk, hogy túlságosan korán, hiszen a képzőintézmény, amely magára vállalta a szakindítást, nem volt maradéktalanul felkészülve a sok kompromisszumot és kreativitást igénylő feladatra. Állításunk többek között a gyakorlóiskolai szakmai háttér és a megfelelő oktatási segédanyagok hiányával igazolható. Előbbi azt eredményezhette, hogy a képzésben résztvevő hallgatók nem tudták begyakorolni az elméleti képzés során megszerzett ismeretek gyakorlatban való alkalmazását. A segédanyagok hiánya mind a hallgatók, mind az oktatók számára nehézséget jelenthetett. Az oktatók egyéni felkészültségétől függően egyfelől nagy oktatói szabadságot biztosíthatott, másfelől azonban bizonytalanságot kelthetett. A klasszikus zenei műfaj mintaként való használata biztos megoldásnak tűnhetett, hiszen a hosszú idő alatt csiszolódott oktatási struktúra már bizonyított. Az alapfokú képzés indulásának kezdetére visszautalva megfelelőnek is értékelhetjük a választást, hiszen csak a zenei anyagban azonosíthatók lényegi különbségek a műfajok között, azonban a népi kultúra természetének mélyebb megismerésével egyre inkább világossá válik, hogy a hangszeres népzeneoktatás torzulásokat szenved el, ha más műfaj közvetítési hagyományainak keretei közé szorítjuk. Munkánk segítséget nyújthat az elhibázott lépések kijavításában, a mindeddig megválaszolatlan kérdések árnyalásában, tisztázásában.

Hivatkozott irodalom

Ferencziné Ács Ildikó (2016): Újra „szól a figemadár”: A népzene tanár képzés múltja és jelene a Nyíregyházi Főiskolán. *Folkmagazin*, **XXIII.** 16-17. p.

Fizel Natasa (2017): A pedagógusprofesszió és a hazai kutatástörténeti előzmények. *Pedagógiatörténeti Szemle*, **3.** 3-4 sz. 55-67 p.

Kéri Katalin (2001): *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Nádasi Mária (2000): Kikérdezés. In: Falus Iván (szerk.): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 171-211.

Richter Pál (2011): Népzeneoktatás és népzene tanár-képzés a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen. *Honismeret*, **39.** 5. sz. 16-19. p.

Nyilvántartási szám: DEENK/365/2022.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Bíró István Ferenc
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10049059

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

- Bíró, I. F.:** Népzeneoktatás a hivatalos oktatási rendszeren kívül.
In: Kutatások és látásmódok a Nyíregyházi Egyetemen. Szerk.: Kovács Zoltán, Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza, 39-54, 2021, (Acta Academiae Nyiregyhaziensis, ISSN 2416-2981 ; 4.) ISBN: 9786156032393
- Bíró, I. F.:** Karácsony Sándor viszonya a népi kultúrához.
In: Örök magyar professzor üzenete : Tanulmányok Karácsony Sándorról. Szerk.: Vincze Tamás, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 96-102, 2019, (Oktatáskutatás a 21. században, ISSN 2559-8864 ; 8) ISBN: 9789633188149
- Bíró, I. F.:** Az 1981-es és 1999-es népzenei tantervek komparatív vizsgálata.
In: Új kutatások a neveléstudományokban 2017 : pedagógusképzés és az inklúzió. Szerk.: Kerülő Judit, Jenei Teréz, Kreatív Help Bt., Debrecen, 122-135, 2018.

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

- Bíró, I. F.:** A nyíregyházi népzene-tanár-képzés kezdetének nehézségei.
Szabolcs-Szatmár-Beregi Szle. 55 (4), 124-134, 2020. ISSN: 1216-092X.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

- Bíró, I. F.:** Nem ment el közömbösen az iskola mellett?
Magiszter (Csíkszereda). 16 (4), 88-91, 2018. ISSN: 1583-6436.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (2)

- Bíró, I. F., Rimán, B.:** A complex folk music education system for the preparatory years of music schools: The lessons of a pedagogical experiment.
Studia UBB Musica. 63 (1), 2018. ISSN: 1844-4369.
DOI: <http://dx.doi.org/10.24193/subbmusica.2018.1.10>

7. **Bíró, I. F.:** The Curricular Implementation of Folk Music Paradigms: The Comparative Analysis of the 1981 and 1999 Curricula of Folk Music Education in Hungary.
Studia UBB Musica. 63 (1), 129-149, 2018. ISSN: 1844-4369.
DOI: <http://dx.doi.org/10.24193/subbmusica.2018.1.09>

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (2)

8. **Bíró, I. F.:** A népi furulya tanításának módszertana. Debreceni Egyetem, Debrecen, 60 p., 2011.
ISBN: 9789634734772
9. **Bíró, I. F.:** Népdalok népi furulyára, középiskolai ének-zene tanárok számára. Nyíregyházi Főiskola Bessenyei Könyvkiadója, Nyíregyháza, 74 p., 2010. (Mesterfüzetek, ISSN 2062-0926) ISBN: 9789639909762

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

10. **Bíró, I. F.,** Hörich, B., Szalai, T.: Általános iskolai tanulók kulturális fogyasztása a társadalmi státusz függvényében.
In: Művészeti körkép. Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről. Szerk.: Váradi Judit, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 107-125, 2020. ISBN: 9786156192158
11. **Bíró, I. F.:** Egyszer volt, hol nem volt, még a tantervi programon is túl...
In: Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgy-pedagógiai tartalmi megújításáért : ének-zene, zenepedagógia, rajz- és vizuális kultúra / Bíró István, Ferencziné Ács Ildikó, Gaul Emil, Havasi Tamás, Orosz Csaba, Pintér-Keresztes Ildikó, Török Ágnes, Váradi Judit, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 7-36, 2015, (Szaktárnet-könyvek ; 8)
ISBN: 9789634738473
12. **Bíró, I. F.,** Könczei, B.: Harmóniajáték az alapfokú művészetoktatásban.
In: A játék: Bölcsészettudományi és művészeti tanulmányok. Szerk.: Cs. Jónás Erzsébet és Pethő József], Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 201-213, 2013, (Hangszóképek, ISSN 2062-8358 ; 3.) ISBN: 9786155097799

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

13. Váradi, J., **Bíró, I. F.,** Hörich, B., Szalai, T.: Az általános iskolai tanulók kulturális fogyasztására ható tényezők vizsgálata.
Neveléstudomány. 1, 122-134, 2022. ISSN: 2063-9546.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21549/NTNY.36.2022.1.6>

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

14. **Bíró, I. F.**, Hörich, B., Szalai, T., Váradi, J.: The social dimensions of music education.

Studia UBB Musica. 65 (2), 37-50, 2020. ISSN: 1844-4369.

DOI: <http://dx.doi.org/10.24193/subbmusica.2020.2.02>

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

15. **Bíró, I. F.**: Adalékok a népi furulya tanításának módszertanához: egyénre jellemző fogásmódok egy gyimesi csárdásban.

In: A VI. Nyíregyházi Doktorandusz Konferencia Kiadványa. Szerk.: Véghseő Tamás, Vincze Krisztián, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 117-122, 2013.

ISBN: 9786155073182

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2022.07.13.

